

ФОРМА МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ ЗА РІЗНОВИДАМИ МУЗИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті обґрунтовується найефективніша форма прогресивного розвитку музичної освіти в початковій школі. Форма трактується як зовнішнє вираження взаємопов'язаної музично-навчальної діяльності учителя і учнів.

Ключові слова: театральна діяльність, ансамблево-колективне музикування, концерти-діалоги, шкільне свято, ціннісні орієнтації.

Ознакою нашого часу є зростаючий інтерес гуманітарної думки до осучаснення існуючої системи музичної освіти. Попри суттєві зрушення, стан освітянського життя свідчить про формування нової системи емоційно-естетичних важелів становлення особистості учнів, подолання духовної кризи суспільства, осмислення всього мистецького багатства, необхідність освоєння нових цінностей у молодших школярів.

Відповідно до цього осучаснення форм музичного навчання спрямовуються на активізацію музично-аналітичного та емоційно-оцінювального мислення, продуктивно-творчої діяльності молодших школярів, розвитку їх виконавських умінь та навичок.

В науковій літературі розглядались різні аспекти музично-педагогічної проблематики (І. Зязюн, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.). Пріоритети музичної початкової освіти окреслено в працях О. Лобової, Л. Масол, В. Рагозіної, Л. Хлебникової та ін. Водночас, питання оновлення музичної освіти залишились поза увагою науковців.

Мета статті – обґрунтувати найефективніші форми прогресивного розвитку музичної освіти в початковій школі.

Форми навчання, зорієнтовані на виконання-творення музики учнями, що передбачають розвиток виконавських умінь та навичок, також активізацію продуктивно-творчої діяльності молодших школярів. Йдеться про застосування та модернізацію таких традиційних форм навчання сольного, ансамблевого та хорового співу як репетиція, колективні та індивідуальні форми підготовки до шкільних свят, виконавські міні-конкурси, створення гуртків індивідуального навчання гри на музичних інструментах в загальноосвітній школі, залучення дітей до різновидів ансамблево-колективного музикування, використання різних форм театральної діяльності (інсценізація пісень, музично-рухова інсценізація казок, застосування елементів лялькового музичного театру тощо).

Однією із форм виховання підростаючого покоління має бути шкільне свято зі своєю характерною структурою, своїм обрядовим і ритуальним фоном, що має надати йому оригінальності та неповторності і визначити його виховні пріоритети. У шкільному святі мають переплітатися дії, що є предметним вираженням тих чи інших форм суспільної свідомості. У ході свята має відбутися вплив на особистість учня шляхом включення його в різноманітні види діяльності та оптимального використання засобів. Поєднання цих ознак має забезпечити духовне зростання та цілісне формування особистості школяра, ефективність свята в цілому. Під час підготовки до шкільного свята у дітей має сформуватися світогляд, змінитися моральні принципи, прищепитися тонкі естетичні смаки. Спільна вироблена позиція щодо підготовки свята, об'єднання всіх складових частин навколо головної мети, відбір художнього матеріалу, виражальних засобів, підбір виконавців, колективне підбиття і оцінка підсумків проведеної роботи має сприяти його ефективній організації. Колективні та індивідуальні форми підготовки до шкільних свят мають включати такі завдання: підготовку теоретичного та практичного матеріалу, створення відповідної психологічної настанови, гарної святкової атмосфери. При підготовці до свята мають гармонійно поєднуватися форми роботи з метою формування у дітей ціннісних орієнтацій та загальної культури, використовувалися засоби, які б мали акумулювати різні види мистецтв, а його учасники активно включатися в різні види діяльності. Синтез мистецтв, який потрібно застосовувати при підготовці до шкільного свята має дозволити розширити кругозір, сформувати погляди і норми поведінки дитини, розвинути її творчі здібності. Колективні і індивідуальні форми підготовки до шкільних свят мають стимулювати дитину, впливати і на формування мовлення, мислення, активізувати пізнавальну функцію і культуру розумової праці і тому ця робота має носити не лише розважальні, а і розвивальні та навчальні функції. Участь у святі має сприяти засвоєнню учнями світоглядних і етичних знань, нагромадженню її досвіду суспільно цінної поведінки, прояву ініціативи і самодіяльності, ефективній побудові міжособистісних взаємин, вихованню почуття патріотизму, поваги до людей праці, розумінню і усвідомленню національних, ментальних, духовних цінностей, визначенню життєвої позиції, критичному ставленню до себе. Займаючись підготовкою до свята, учителі мають орієнтуватися на інтереси кожної конкретної дитини та групи дітей, для яких і готується це свято. Головним критерієм відбору матеріалу має бути яскравість, веселість. Особлива педагогічна цінність колективних та ігрових форм підготовки до шкільних свят має полягати в тому, що вони повинні допомогти учню реалізувати найкращі якості, які у нього є, оскільки для дитини сам процес святкування має викликати позитивно забарвлені емоційні переживання і створити унікальну систему творчої взаємодії дітей і учителя.

Ефективність колективних та індивідуальних форм підготовки до шкільних свят має бути обумовлена взаємозв'язком функцій свята: світоглядної, комунікативної, творчої, гедоністичної та ін., які активно мають проявитися в ході художньо-педагогічної взаємодії дітей і учителя; виділення будь-якої з них у якості домінуючої зруйнує цілісність впливу даного феномена. У художньо-педагогічному процесі в створенні дитячих свят мають активно взаємодіяти учитель і діти, що має дозволити їм вийти на якісно новий рівень співпраці і виразитися у зміні ціннісних орієнтацій, взаємовідносин та взаєморозуміння. Саме така педагогічна модель має слугувати основою побудови цілісного процесу розвитку особистості при підготовці до шкільних свят з урахуванням місцевих особливостей та умов. Педагогічна взаємодія дітей та учителя у підготовці до шкільних свят має визначитися як система колективних художньо-творчих справ дітей і учителя у ході педагогічно організованої спільної діяльності. Шкільне свято як об'єктивна подія має бути заснована на цінностях спілкування (відносин), переживань (колективних) і творчості (у різних видах діяльності). У ході підготовки до шкільних свят танці, ігри, хороводи мають виконуватись колективно. Але кожна дитина має виступати індивідуально або з невеликою групою дітей. Індивідуальні виступи мають допомогти сором'язливим дітям подолати боязкість, розвинути впевненість у своїх силах, творчу індивідуальність школярів, подолати скутість у руках.

Зміст пісні або хорового твору майже завжди досить різноманітний, і розібратися в ньому дітям не завжди просто. До того ж для самого виконавця твір наповнюється новим змістом. Сприйняття, здатність до співтворчості залежить від багатьох причин. Одна й та сама пісня у кожному випадку звучить і впливає по-різному. Обговорення на уроці можливих варіантів виконання має зробити дітей причетними до створення музики. При музичній інтерпретації мають йти пошуки можливих варіантів виконання окремих куплетів і твору загалом: динамічний розвиток, визначення кульмінацій окремих фраз і цілого куплета нюансування. В будь-якій, навіть найпростішій пісні має бути безліч можливостей для різних звукових рішень. На уроці у виконавській діяльності мають працювати "музиканти", "драматурги", "танцюристи", "диригенти", "художники" тощо. Результатом вивченої пісні має стати міні-конкурс виконавських інтерпретацій.

Створення гуртків індивідуального навчання гри на музичних інструментах в загальноосвітній школі має бути складовою виховного процесу, що має допомогти розкріпаченню духовних можливостей учні у всіх видах діяльності. Учитель має ознайомити дітей не лише з пісенною творчістю, але і законами інструментального музикування, що має творчо сформувати особистість на якісно новому рівні. Учитель має докласти максимум зусиль, щоб зацікавити школярів. Для досягнення музично-естетичного виховання молодших школярів учитель в творчій взаємодії з учнями має спиратися на поєднання творчої свободи учня в процесі творення композиції, творчого сприйняття, навчання, творчого переосмислення та повторення зі збереженням національних традицій, менталітету нації, бажання з'єднати музику, рух, слово з музичною діяльністю. Головною передумовою успіху на цій ділянці роботи має бути глибоке усвідомлення самим учителем важливості виховання творчої активності школярів та знаходження можливостей такого виховання в процесі ансамблево-колективного інструментального музикування. Творча згуртованість, характер взаємовідносин в колективі має залежати від учителя, від його умінь організувати і направити творчу роботу.

Учень повинен не тільки грати на інструменті, виконуючи та імпровізаційно варіюючи певні мелодії, але і добре володіти тілом як хореограф і голосом як вокаліст. Гра на музичних інструментах має обумовити характер танцювальних рухів, а також співу або речитативних приспівок. Така можливість має дати дітям відразу відчути себе справжніми митцями і зробити їх музикування захоплюючою справою. Важливим моментом у процесі навчання гри на музичному інструменті має бути врахування фізіології, здібностей та бажання дітей при виборі інструмента. В процесі навчання гри на музичних інструментах у молодших школярів має активізуватися їхній музичний слух і фантазія. Живе спілкування учителя і учня без посередництва нот має дати більше можливості для розвитку почуттєво-емоційної сфери. Не за допомогою нотного запису, а наочного руху, аплікатурних комбінацій та слухових навичок учень має здобути творчого, духовного розвитку, усвідомлення національної свідомості, традицій народу.

Навчання дітей гри на музичних інструментах має бути першим ступенем ансамблево-колективного інструментального музикування. Ансамблево-колективне інструментальне музикування має дозволити гранично задовольнити музичні інтереси, і розкрити творчі можливості дітей молодшого шкільного віку. Залучення дітей до різновидів ансамблево-колективного інструментального музикування має відрізнитись більш яскравим, живим, загостреним, емоційним сприйняттям. Діти із задоволення мають брати участь у спільному музикуванні, концертних виступах. Надана форма роботи має передбачувати більш гнучку і сміливу репертуарну політику, що направлена на всебічний розвиток учнів. Спільне музикування має створити умови для розвитку яскравих музичних вражень для роботи над музичним образом, появи більшої ініціативи молодших школярів. Гра учня в ансамблі з учителем має надавати можливість передачі музичного і життєвого досвіду виконавської майстерності і естетичних поглядів учителя учню безпосередньо в процесі виконання музичного твору. При ансамблево-колективному музикуванні діти мають позбавитись отримання негативної оцінки виступу і має з'явитись можливість інших форм оцінювання, які повинні бути направлені на розвиток відчуття впевненості, захищеності. Тому діти, що займаються ансамблево-колективному музикуванню в класі або при виступі на концертах мають отримати позитивні емоції від різновидів даної діяльності. Заняття в оркестрі мають дати позитивні результати всім дітям, незалежно від того, наскільки швидко вони просуваються в своєму музичному розвитку. Ансамблево-колективне музикування поповнює недолік індивідуального навчання, має створити суцільний образ, зацікавити дитину, емоційно забарвити малоцікавий початковий етап навчання. Далеко і не всі діти можуть правильно і добре рухатись під музику, співати, пояснювати свої враження про прослухану музику, тому

ансамблево-колективне музикування на доступних учням музичних інструментах має компенсувати їх вимушену бездіяльність, підвищити інтерес школярів до занять музикою. Підбір мелодії по слуху має дозволити успішно розвивати у дітей звуковисотний слух, гра в ансамблі з іншими інструментами – тембровий, ладовий слух. В основі залучення школярів до ансамблево-колективного музикування має лежати поетапне навчання гри на музичних інструментах, забезпечення взаємозв'язку між грою і слуховим сприйняттям твору і ретельний добір добре систематизованого навчального матеріалу. Спільне відтворення елементів ритму в чималому ступені має сприяти вихованню у дітей почуття ритму. Діти мають намагатися якомога краще, виразніше виконати музичний твір.

Інструментальне музикування має дозволити краще пізнати музичні явища і закономірності, досягнути засоби музичної виразності, розвинути музикальність, увагу, волю та подолати труднощі, почуття відповідальності, за спільну працю, виявити свою активність і самостійність. З самого початку ансамблево-колективне музикування необхідно розглядати як форму творчого музикування, створення в області музики, що мають ґрунтуватися на взаємній довірі та повазі один до одного; спрямованості навчально-виховної роботи на розвиток самостійного творчого пошуку, власних варіантів інтерпретацій музичного образу; застосування завдань творчого характеру у відповідності до конкретного змісту музичних творів, а також врахування індивідуальних особливостей та рівня музичного виховання кожного учасника колективу. Це має слугувати важливим фактором у вихованні естетичного смаку дітей, формування їхніх умінь і здібностей до оцінних дій. Творчому зростанню має сприяти атмосфера змагання.

Використання різних форм театральної діяльності має допомогти учням оволодіти знаннями в галузі музичного мистецтва, а при педагогічно доцільній організації має стати дійовим чинником формування естетичної культури дітей, набуття різноманітних знань, умінь, навичок. Однією із особливо вагомих функцій музично-театральної діяльності для розвитку особистості дитини має бути художньо-пізнавальна, яка повинна спрямувати на розширення кругозору та збагачення музично-театрального тезаурусу дітей. Творча діяльність школярів у сфері театру в силу своєї специфіки має сприяти активізації життєвого досвіду (набути певних уявлень про естетичну дійсність, художні явища мистецтва, людські стосунки тощо). Тобто, заняття театральною творчістю має сприяти концентрації особливої уваги та чутливості до вчинків інших людей у житті, розвитку вміння бачити, розуміти мету і значення різноманітних дій людини.

Уявлення дитини про багатоманітність засобів виразності внутрішнього духовного світу мають стати повнішими, чим змістовнішими є виконувана на сцені п'єса, багатшими і яскравішими характерами дійових осіб. Починаючи краще розуміти вчинки людей, більш тонко вловлювати внутрішній смисл людської мови, різноманітність її інтонаційних відтінків, дитина більш точно має оцінити і свої власні вчинки. Залучення дітей до музично-театральної творчості має сприяти не лише розширенню їхнього загального кругозору, а і художнього, зокрема, музично-театрального тезаурусу. Участь молодших школярів у творчому процесі постановки музичної театралізації має забезпечити досягнення ними специфічної сутності музичного театру, яка полягає у інтегрованому взаємопоєднанні різних за своєю природою мистецьких елементів: музики, театру, хореографії, живопису. Діяльність у галузі театрального музикування має уможливити усвідомлення дітей спільностей і відмінностей у механізмах втілення художніх образів засобами тих або інших мистецьких різновидів, а також формування у них елементарних уявлень про способи та основні прийоми синтезування різновидного мистецького матеріалу в єдине художнє ціле.

Театральна діяльність має бути важливим фактором підвищення рівня емоційної сприйнятливості учнів, розвитку в них здатності до оцінних дій у сфері естетичних явищ, забезпечення психологічної розрядки дітей, що має обґрунтувати наявність емоційно-оцінної функції. Школярі, які беруть участь у музично-театральній постановці у якості акторів, мають зазнати найбільшого впливу в аспекті трансформації емоційно-чуттєвої сфери, тому жоден крок на сцені, жодна фізична дія у театральному мистецтві не має здійснитися механічно, без внутрішнього обґрунтування, і школяр-виконавець в силу специфіки роботи актора над роллю має бути змушений спостерігати за емоційними переживаннями – як своїми власними, так і інших людей. Молодший школяр здатний емоційно відгукнутися на художньо повноцінну виставу, творчо передавати у малюнку, образному слові, грі-драматизації свої враження, осмислювати моральну спрямованість вистави, відгукнутися на музично-образну і пластичну виразність вистави. У цьому віці у дітей мають скластися початкові естетичні уявлення та оцінки, деякі елементи глядацької культури. Основним педагогічним завданням в роботі з дітьми цього віку має бути збагачення їх цінними враженнями та організація творчих форм роботи, які допоможуть дітям виразити і осмислити свої. Робота у царині музично-театрального мистецтва має дати можливість практично керувати процесом розвитку та збагачення їхньої естетично-емоційної сфери.

Музично-театральна діяльність має впливати на формування естетично-оцінного ставлення до дійсності, зокрема до музичного мистецтва. Учень має досягти своєї естетичної обізнаності тільки в тому випадку, коли те, що пропонує театр стає для нього внутрішньо важливим, якщо життя, яке відтворюється у виставі, хвилює його, якщо питання, які піднімаються на сцені, мають пряме або опосередковане значення для духовного розвитку суспільства. Важливою проблемою виховання учнів засобами мистецтва музичного театру має бути формування художньо-естетичного смаку учасників музично-театральної діяльності. Вміння сприйняти і зрозуміти художній твір щодо його змісту і художньої форми має містити і оцінку його художньої якості, засобів виразності, якими користується актор для формування художніх образів. Участь молодших школярів у творчій діяльності у сфері музично-театрального мистецтва має сприяти мінімізації психологічної напруженості і тим самим – вивільненню позитивної енергії дитини. Однією із вагомих функцій музично-театральної діяльності у естетичному вихованні дітей має бути музично-творча функція, що полягає в активізації художньо-творчої діяльності школярів, основу якої вбачають у грі.

Театральне мистецтво, демонструючи майстерність творчого перевтілення, має викликати у дітей потребу у власному перевтіленні, у реалізації власних ідей, тобто у творчості, спонукаючи дитину до особистісного самовираження. Емоційний і творчий підйом у результаті спілкування з мистецтвом театру має сприяти самовираженню. Музично-комунікативна функція має спрямувати на формування навичок творчої співпраці у музичному колективі та розвиток комунікативних якостей учасників музично-сценічної діяльності. На основі цієї функції дитина має увійти у колективні стосунки, розвинути спілкування з її учасниками, що має сприяти не тільки досягненню основ музично-театральної культури, але і безпосередньому розширенню дитячих контактів та набуттю досвіду спілкування у колективі. Важлива сторона музично-театральної діяльності має полягати в тому, що за її допомогою дитині має надаватися необмежена можливість духовного спілкування, передавання своїх переживань навколишнім. Аналізуючи естетико-виховне значення музично-театральної діяльності, можна виокремити художньо-гедоністичну функцію, стрижнем якої має бути збудження відчуття насолоди від художньої творчості, сприйняття, елементів різних видів музичних творів та досягнення краси в їх інтегрованому поєднанні.

Застосовуючи музично-театральну діяльність на гри, що є діяльністю безпосередньо вільною і творчою, такою, що охоплює всі основні здібності у їх цілісності та єдності: чуттєве сприйняття, образне мислення, емоції, інтелект, волю, уяву, дитина духовно стверджує себе у світі, відчуває силу своїх здібностей. Такий вид творчої діяльності має приносити особливу насолоду вже самим процесом своєї дії; ця насолода є безкорисливою і тому спорідненою з естетичним переживанням. Учень має виразно і чітко передавати особливості персонажа, дотримуватись умовності музично-театрального висловлювання, рухатись сценою тощо. Успішно виконуючи усе це, беручи участь у творчому пошуку, учень має відчувати почуття задоволення, радості, які мають стати внутрішнім стимулом, що спонукає його до більш активної участі у музично-театральній діяльності. Тобто, заняття музично-театральним мистецтвом мають розширювати життєвий та художній світогляд школярів, сприяти збагаченню їхнього музично-театрального тезаурусу, підвищити рівень емоційної сприйнятливості учнів, розвинути у них здатність до оцінювання естетичних явищ, активізувати художньо-креативні здібності, мають значний потенціал для формування в учнів навичок творчої співпраці у музичному колективі, інтенсифікувати розвиток комунікативності його учасників, спричиняти збудження в учнів відчуття естетичної насолоди від художньої творчості, від досягнення краси в інтегративному поєднанні різних видів мистецтв, а також певною мірою забезпечать потребу сучасних школярів у психологічній розрядці та відпочинку.

Отже, форми навчання, зорієнтовані на виконання-творення музики учнями, передбачають розвиток виконавських умінь та навичок, а також активізацію продуктивно-творчої діяльності молодших школярів. Запропонована класифікація форм дозволяє якнайповніше врахувати попередні інновації у цій галузі.

Використані джерела

1. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
2. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти : Навч.-метод. посібник / О.Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.

Turchin T.

A FORM OF MUSIC EDUCATION TAILORED TO DIFFERENT MUSIC ACTIVITIES OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

The article justifies the most effective mode of the advanced development of musical education in Elementary school. The mode is interpreted as an external expression of the mutual work of a teacher and students.

Key words: *drama activity, ensemble music playing, concerts-dialogs, school celebration, value orientations.*

Стаття надійшла до редакції 15.05.13